

ПЕТР ПЕРВЫЙ кугыжан кучемыште шогымыж годым Изи Корамас ялыште калык перепись эртен. 1748 ийыште 25 поръен улмаш, тынарак — удырамаш, очыни. Тыште утларакше ик верам кучышо марий-влак иленят. Калык перепись книгаш поръен-влакын лумышт да ийготышт, эрге йоча лум гына возалтын. Лум-влак утларакше тюрк йылме гыч пурышо лийынт: Янгелда Ямбулатов (45 ияш), эрге (1), изак-шоляк Киндыган Янбарыков (31 ияш), эрге Каланбай, Елинбай Янбарыков, эрге Кандуш, Едылбай, Ишкелде, Индын, изак-шоляк-влак Янгелда Яшмаметов ден Едяк Яшмаметов, Алнадыр (27 ияш), эрге Теменей да молат.

Екатерина II кучемыште шогымыж годымат 1762 ийыште калык перепись эртен. Тунам поръеным веле огыл, а уло ешым возенят. Тынеш пурымо

Йошкар-Олан ик уремже В.И.Соловьевын лумжым нумалыт, а Морко поселкеш бюстшым шогалтыме.

Марий сылнымутлан негызым пыштыше, Изи Корамас марий Сергей Григорьевич Чавайн 1908 ийыште "Кугезе кочай" почеламутыштыжо возен:

... Кужу изажын

пикшыже

Толын возын

Корамасышке,

Кыдалашын пикшыже

каен

Керебеляк пунчö

чодырашке.

Изижын пикшыже волен

Мемнан изи кореманрак

Мотор мландышке.

Чонем!

Мый тудын,

тудын тукымжак

Улам. Садлан

мемнан ялнат

"Изи Корамас"

лумдалтын.

"Корамас" мут коми йылме гыч толын: 'кора"

Чавайнын ача-аваже Григорий Михайлович Стрелков ден Татьяна Анисимовна эше Овдачий да Найожа удрышт лийынт. Овдачийым Чавайнур хуторыш кугу суан дене Трофим Бахов марлан налын. Нунын йочаштат шуко лийын, а 1937 ий деч вара Сергей изажын ныл шочшыжымат, шортын-шортын, ончашыже логалын. Вет С.Г.Чавайнын репрессийыш логалмекше, ватыжымат, Татьяна Алексеевна, кок илан кучен нангаеныт. Овдачий шонгеммешкыже Чавайнурештак илен, 1961 ийыште музей-порт почылтмек, шке изаже нерген шуко уым каласкален.

А Найожа пурымашыже куандарышыжак лийын огыл. Теве мом каласкала Чавайнур ялыште 1906 ийыштак шочшо К.С.Сергеева: "Найожа пеш ковыра, кугу, чапле удыр ыле. Пеледышан шовычетым шенгекыла пидын шында, урем дене так йытыран каен колта. Лукаш Япушлан шыпак марлан кайыш. Аваже удыржым тиде качылан пеш ынеж пу ыле, тоя денат монгеш кондаш миен, но шот лектын огыл. А Лукаш Япуш начарын илен, суртпечыжат шукшö лийын".

Япуш ден Найожа весела жапышт кок ият пелегына шуйнен. Тунамсе "тиф" чер Найожамен. Сергей Чавайн тиде жапыште Озаныште, "Йошкар кече" газет редакцияшты пашам ыштен. "Окавий" ойлымаш туналтыште Сергей Григорьевич сералтен: "Тиде ойлымашым воземем годым Найожа луман изирак шужарем кольмо нерген уверым налым. Садлан тудлан чон ойгын каласем: "Найожа шужарем! Курымеш мондылымашлан тиде воземем тыйын думешат лийже! Тунем-

Вер-шөрлан көра лүмжö

Изи Корамас да Чавайн

ТЕНИЙ Морко район, Изи Корамас ял
250 ияш юбилейжым палемда. Тудо
1720-1748 ийла коклаште шочын.

деч вара шуко марий ен кокымшо лумым налын. Мутлан, Янгелда Ямбулатов Степан Григорьевыш савырнен.

— корем + "мас" — паша. Паша корем. Юран, тутанан годым пураш-лекташ лийдыме уреман ялыште илена гынат, шочмо вер эн мотор,

иде жаплан ялыште эс
пӧрӧн ден 30 удырама-
шым шотленят. XIX ку-
рымлан ял калык ешарал-
тын. Кажне ешыште мы-
няр ен улмым, нунын ий-
готыштым ончыктым,
удырамаш-влакын могай
ял гыч марлан толмышты-
мат шотыш налме.

1858 ийыште Россий-
ыште пугынь калыкым
шотыш налме перепись
эртен. Изи Корамасыште
ты жаплан 323 ен илен.

XX курым мучашлан,
1998 ийлан, калык
шагалемын: 100 наре
пӧрӧн да 130 удырамаш
гына погынат, 7 порт яра
шинча.

Кугу Отечественный са-
рын тулешыже Изи Кора-
мас гыч 52 ен пытен.

"Сар туналмек,— шар-
налта Изи Корамас шко-
лын ончычсо туныктышы-
жо В.В.Петухов,— армий-
ыш каяш шке кумылын
райвоенкоматыш ятырын
йодмашым пуэныт. Нунын
коклаште удыр-влакат,
Ивуш Марина ден Чопаи
Матра, лийыныт. Кокты-
нат фронтышко кайышт.
Марина Иванова сусыр-
гымо деч вара Смоленс-
кий областысе Рославль
ола деран 23 ияш умыр
лугыч лийын. Кок еш
фронт гыч ыш пӧртыл —
Мирон Сергей, Мирон
Метрий, Мирон Миклай;
Ивуш Эчук, Ивуш Ондрий,
Ивуш Марина. Вич еш гыч
изак-шоляк-влак фрон-
теш вуйыштым пыштеныт.
Кум еш гыч ачаж ден эр-
гыже коленыт. Ме нуным
эре поро мут дене шарне-
на."

1943 ий 28 августышто
Смоленский областысе
Духовщина районым ута-
рымаште В.И.Соловьев
Александр Матросовын
подвигышым угыч ыштен:
28 ияш рвезе нӧргӧ кап-
ше дене амбразурым пе-
тырен. Василий Ивано-
вичлан Совет Союз Герой
лумым колымекыже пуэ-
ныт. Изи Корамас школ,

ныжыл, лишыл. 1964 ий-
ыште С.Г.Чавайнлан му-
зей-пӧртым почмо годым
А.Асылбаев теве кузе во-
зен: "Изи Корамас ик уре-
ман ял. Тудо комдык
пыштыме вудварала кой-
ын кия, молан манаш гын,
тудын кыдачынже, тореш-
ла, лопка тайыл вонча,
Ошшургӧ памаш йоген
эрта.

Изи Корамас марий-
влак шке шочмо млан-
дыштым Чавайн семынак
шокшын йӧратат, тудын
ожнысо историйжым по-
рын шарналтат. Теве Ча-
вайнын родыжо А.И.Ива-
нов тыге ойлен: "Мыйын
Вери кувавам эрмак ту-
кым гыч. Тудо 1830-шо
ийлаште шочын. Вери ку-
вамын ойлымыжым кызы-
тат шарнем: "Изи Кора-
масыште эн ондак латик
сурт лийын. Ондакшым
Чавайн, Ози, Япук, Лукаш
да молат посна илем де-
не иленыт. Нунын деч ва-
ра веле ял шочын".

Тикын порт, Чавайн
нӧреп, Мустай вакш, Ям-
былат кувар манме посна
вер-влакын палышт тыш-
те кызытат пытен огытыл.
Тидын деч посна, шукер-
так илыше ен-влакын
лумышт дене кылдалт шо-
гышо Ози куп, Лукаш ко-
рем, Тарас корем, Микай
куклем, Йыныс отар да
моло лумат уледат. А вет
нуно чыланат Чавайнын
ятыр произведенийлаже
дене чак кылдалт шогат.
Мутлан, Йыныс отар нер-
ген "Мукш отар" пьесыш-
те, Микай куклем нерген
"Микуш куклем" ойлыма-
шыште лудаш лиеш.

С.Г.Чавайнын пашаже
нигунамат калык деч ок
торло, эре шумыштак
ила. Чавайнын музей-
пӧртшӧ уна-влакым по-
рын вашлийын шога, каж-
не ийын 2000 наре ен Ча-
вайнлан вуйым саваш,
марий классик нерген у
деч уым пален налаш то-
лын кая.

мем годым мыйын верче-
мат пашам ыштышыч, мы-
ланем тунемаш полшы-
шыч... Йӧратыме шужа-
рем! Кийыме мландет ма-
мык гай пушкыдо лийже!"

Япуш ден Найожа йо-
чашт лийын огыл. Вара-
рак Япуш вес удырым
Азъял гыч конден, нунын
шуко йочашт шочын. Лу-
каш Япуш 1941 ийыште
Кугу Отечественный са-
рыш каен да увер деч
посна йомын. Кызыт Изи
Корамасыште Япушын
Юрий эргыже да Кужер
(Красный Стекловар) по-
селкышто Матра удыржӧ
илат.

"Сергей Григорьевич
Чавайн, — шарналта ава-
жын ойлымыжым Юрий
эргыже,— мемнан ешым
шкенжынланак шотлен,
Найожа колымекат эре
пуреден коштын. Юмо лу-
кысо тенгылыш пурен
шинчеш да эре ала-мом
возгален шинча ыле.
Авий грамотым пален
огыл".

Ял калыкын революций
деч ончычсо илышыже,
сар годсо жапше кугу
шонкалымашым луктеш:
молан ме кызытат орла-
нен илена? Но Изи Кора-
мас калык ушана: тыгай
неле пагыт шем пылла
шулен кая. Вет порылык,
пагалымаш, икте-весе
энертымаш, келшымыш
ялыште эше илат, тиддеч
поснаже огешат лий. У ий
пайрем, 8 Март кече, Ма-
рий кас, 1 Май, Ял пай-
рем — тушкан мурен-куш-
тен, модын-воштыл эрта-
рыме кече.

1748 ийысе переписьым
ончалын, 250 ияш Изи Ко-
рамасым саламлаш гына
кодеш. Ялыште мо ыш-
талт шукталтын огыл, тек
тушка вий дене ыштал-
теш, шукшакан, лавыран
ял мондалтеш.

**В.ЯКОВЛЕВА,
С.Г.Чавайн лумеш
тоштерым вуйлатыше.**